

Rafał Dmowski
Instytut Historii Akademii Podlaskiej w Siedlcach

Wizyty Prymasa Polski, kard. Augusta Hlonda w Diecezji Podlaskiej

Prymas Polski August Hlond kilkakrotnie był na terenie Diecezji Siedleckiej czyli Podlaskiej¹, przy obecnym stanie badań nie udało się niestety ustalić dokładnie ile razy. Wydaje się jednak, że w niniejszym artykule opisano większość wizyt Prymasa.

13 sierpnia 1931 r. Prymas, wracając z Łomży, odwiedził w Siedlcach bp. Henryka Przeździeckiego². Dwa dni później, 15 sierpnia 1931 r. wziął udział w uroczystościach 300 rocznicy sprowadzenia³ cudownego obrazu Matki Boskiej z Rzymu do Kodnia⁴. Po ingresie do Bazyliki kodeńskiej Prymas udał się w procesji na Kalwarię, znajdującą się tuż przy kościele św. Ducha, tam odprawił uroczystą Mszę św. pontyfikalną i wygłosił naukę. Podczas homilii mówił do licznie zgromadzonych wiernych: „Krzyże wasze gęsto rozsiane przy drogach i domach wiosek, jak w żadnym kraju - to wiara wasza, uświęcona chlubnie krwią męczenników podlaskich”⁵.

W księdze pamiątkowej OO. Oblatów w Kodniu do dnia dzisiejszego przechował się autograf Prymasa następującej treści: „Z czułym błogosławieństwem i życzeniem serdecznym, by z tego świętego miejsca łaski Matki Najświętszej obficie spływały na kraj cały. Kodeń, dnia 15 sierpnia 1931 r. August Kard. Hlond, Prymas Polski”⁶.

Kolejna wizyta Prymasa w Diecezji Podlaskiej miała miejsce w maju 1939 r. Powód przybycia prymasa był smutny. 9 maja 1939 r., zmarł podczas wizytacji kanonicznej parafii Ortel Królewski biskup podlaski Henryk

---

¹ Oficjalna nazwa Diecezji Podlaskiej była dwuczłonowa i brzmiała: od 1818 r. do kasaty w 1867 r. – Diecezja Janowska czyli Podlaska, od wskrzeszenia w 1918 r. do 1924 r. Diecezja Janowska czyli Podlaska, od 1924 r. do 1992 r. Diecezja Siedlecka czyli Podlaska, a od 1992 r. jest jednoczłonowa i brzmi Diecezja Siedlecka. W niniejszym artykule zamiennie używa się nazwy Diecezja Siedlecka i Diecezja Podlaska.

² „WDP” 1931, nr 8, s. 287.

³ Z okazji 300-lecia rocznicy sprowadzenia obrazu Stolica Apostolska udzieliła zgody na przeprowadzenie w Kodniu uroczystości jubileuszowych w dniach 3 maja – 14 września 1931 r., połączonych z odpustem zupełnym. „Wiadomości Diecezjalne Podlaskie”, 1931, nr 2-3, s. 147. „WDP”, nr 9, s. 351.

⁴ Kodeń jest głównym sanktuarium Maryjnym Diecezji Siedleckiej.

⁵ Ks. B. K. [Bolesław Kowalczyk], *S.P. August Kardynał Hlond, Prymas Polski*, „WDP”, 1948, nr 11-12, s. 219.

⁶ Ibidem.

Przeździecki. 15 maja zdążającego na pogrzeb bp. Przeździeckiego Prymasa Polski powitano trzykrotnie. Na granicy Diecezji Podlaskiej: ks. prałat Roman Wilde, ks. dziekan Teofil Wągrowski i księża marianie na czele z O. Prowincjałem, oraz wójt gminy Sinołęka i dzieci szkolne. Na granicy powiatu siedleckiego powitali go: starosta siedlecki Stanisław Guliński i nadkomisarz Policji Państwowej Franciszek Jarzęcki⁷, a przed katedrą siedlecką wierni z duchowieństwem. Połączono w Siedlcach „powagę żaloby z serdeczną owacją dla wielkiego Prymasa”⁸.

O godz. 10.00 Kardynał August Hlond odprawił w katedrze, w asyście biskupów: Adolfa Szelażka – ordynariusza Diecezji Łuckiej, Teodora Kubiny – ordynariusza Diecezji Częstochowskiej, Włodzimierza Jasińskiego – ordynariusza Diecezji Łódzkiej, Stanisława Adamskiego – ordynariusza Diecezji Katowickiej, Kazimierza Bukraby – ordynariusza Diecezji Pińskiej, Franciszka Barda – ordynariusza Diecezji Przemyskiej, Mikołaja Czarneckiego – Wizytatora Apostolskiego dla obrządku wschodnio-bizantyjskiego w Polsce, Czesława Kaczmarka – ordynariusza Diecezji Kieleckiej, Karola Niemiry – sufragana Diecezji Pińskiej, Władysława Gorala – sufragana Diecezji Lubelskiej oraz Czesława Sokołowskiego – sufragana siedleckiego i kilkudziesięciu innych księży, uroczystą Mszę św. pontyfikalną za spójność duszy zmarłego biskupa oraz przewodniczył w złożeniu zwłok do grobowca znajdującego się w podziemiach katedry siedleckiej⁹.

Kolejny pobyt Prymasa w Diecezji Siedleckiej miał miejsce już kilka tygodni później. Jako salezjanin, pomimo ogromu obowiązków przyjechał 18 czerwca 1939 r. na uroczystości konsekracyjne kościoła pw. Św. Jana Bosko w Sokołowie Podlaskim, prowadzonego przez Zgromadzenie XX. Salezjanów¹⁰. W przeddzień wieczorem kard. Hlond przyjechał do Siedlec, gdzie zatrzymał się w apartamentach pałacu biskupiego. Następnego dnia rano odjechał do Sokołowa. Tu został entuzjastycznie powitany przez miejscowe społeczeństwo, konsekrował kościół pw. św. Jana Bosko oraz poświęcił gmach gimnazjum żeńskiego SS. Salezjanek¹¹. O godz. 18-tej odje-

⁷ *Przyjazd J. Em. Augusta Kardynała Hlonda Prymasa Polski na uroczystości pogrzebowe*, „WDP”, 1939, nr 6, s. 205-206.

⁸ Ks. B. K., op. cit., s. 220.

⁹ Archiwum Diecezjalne Siedleckie, *Inwentarz Kościoła Katedralnego w Siedlcach 1939*, k. 18. Zob. też. *W holdzie śp. Biskupowi Henrykowi Przeździeckiemu*, „WDP”, 1939, nr 6, s. 205.

¹⁰ ADS, Zgromadzenie XX. Salezjanów, Lit. Z, Dział III, Nr porz. 10, t. I, *Dekret konsekracji kościoła pw. Św. Jana Bosko w Sokołowie Podl.*, brak numeracji kart.

¹¹ ADS, Ibidem. Siostry Salezjanki to potoczna, używana do dziś nazwa siostr ze Zgromadzenia Córek Maryi Wspomożycielki. W nazewnictwie międzynarodowym używa się skrótu FMA (Figlie di Maria Ausilatrice). W Polsce używa się skrótu: CMW. Zgromadzenie to założył św. Jan Bosko, przy współudziale św. Marii Dominiki Mazzarello. Obecnie nie pracują w Diecezji Siedleckiej.

chał do Warszawy.

Następna wizyta Prymasa w Siedlcach miała miejsce podczas tragicznego września 1939 r. 6 września wczesnym rankiem prymas Hlond wyjechał z Warszawy bezpośrednią trasą w kierunku Lublina. Jednak za Wawrem posterunek wojskowy skierował jego samochód na trasę Siedlce-Łuków-Lublin¹².

Prymas Hlond zanotował w swym dzienniku wrażenia z wrześniowego pobytu w Diecezji Podlaskiej. Czytamy w nim: „6 września. Odprawiam Mszę św. o godz. 4.45 i zaraz wyjeżdżam z biskupem O'Rourke na wschód z księżmi: kapelanem Filipiakiem i sekretarzem Baraniakiem. Po drodze oddziały wojskowe zdążają w stronę stolicy. W Kałuszynie zauważam podniecenie i ruch niezwykły mimo wczesnej godziny. Wczoraj miasteczko było bombardowane przez niemieckich lotników. Przybywam do Siedlec o godz. 7.30. W mieście ślady bombardowania przez, samoloty niemieckie. Zamieszkuję w pałacu biskupim, który mi oddaje do dyspozycji biskup Sokołowski, Wikariusz Kapitulny Diecezji Podlaskiej. Spotykam Przełożoną Prowincjonalną Sióstr Elżbietanek z Poznania; jest tu również córka i najmłodszy syn szambelanostwa Potworowskich. W ciągu dnia naloty. W podziemiach pałacu dobry schron i komenda cywilnej obrony powietrznej miasta. Postawa duchowieństwa i ludności zdecydowana. Wizyta starosty. I w tych stronach dywersje niemieckie. Nadchodzą pierwsze, bardzo smutne wiadomości o bombardowaniu i ostrzeliwaniu ludności cywilnej przez lotników niemieckich w pociągach, na drogach, na polu. Pałają się wsie i miasta.

7 września. O godzinie 9.30 wielki nalot na Siedlce. Naokoło pałacu spadło 30 bomb, z których dwie rozbiły i zapaliły domy tuż naprzeciw pałacu. Schodziłem wtedy na prośbę otoczenia do schronu, ciśnienie powietrza od eksplodującej bomby obaliło mnie w holu, skaleczyłem nogę. Wszystkie frontowe szyby pałacu wyleciały, salony wypełniły się szarym, gryzącym dymem. Liczne pożary wokoło.

Biskup Sokołowski prosi mnie, bym wyjechał do Janowa Podlaskiego, który będzie pewniejszy Z biskupem O'Rourke wyjeżdżam z miasta po gruzach, belkach, słupach, drutach telegraficznych, które trzeba było przecinać. Mijam Białą Podlaską, która miała już liczne naloty, fabryka samolotów rozbita. Odpoczynek pod laskiem w majątku szambelana Górskiego.

Nadlatujące trzy samoloty niemieckie, które wracały z Brześcia, dają salwę z karabinów maszynowych.

Około 12.30 dojeżdżam do Janowa i zamieszkuję w seminarium biskupim. Wkrótce po tym nadjeżdża tam inną drogą Przełożona Prowincjalna Elżbietanek.

---

¹² Abp A. Baraniak, *Misja opatrnościowa kardynała Prymasa Hlonda w okresie wojny światowej 1939-1945*, „Nasza Przeszłość”, 1974, nr 42, s. 170.

Po południu wizyta burmistrza, który mnie bardzo grzecznie prosi, bym się nie zatrzymywał w mieście; nie było ono jeszcze bombardowane, ale mogłoby ulec nalotom, gdyby Niemcy dowiedzieli się o moim pobycie. Także biskup O'Rourke perswaduje mi na prośbę Rektora Seminarium ks. Infulata Lipińskiego, że tam zostać nie mogę i radzi wyjechać na Litwę. Postanawiam udać się jutro do Lubartowa i tam zasięgnąć języka, co do pobytu rządu i Nuncjusza, by się z nimi połączyć. Gazet nie ma, telefoniczne połączenia zerwane albo zastrzeżone dla wojska. Nic tu pewnego nie wiadomo. Burmistrz chętnie daje mi benzyny na dalszą podróż. Rektor Seminarium, uczony, dostojny i gościnnie, przyjął moją decyzję ze zrozumiałą ulgą, ze względu na dobro seminarium, które w październiku ma regularnie rozpocząć rok szkolny¹³. 8 września ks. Prymas odprawił w Kolegiacie janowskiej mszę świętą. Po mszy wyruszył w dalszą drogę, najpierw do Lublina przez Białą Podlaską i Parczew, a następnie z Lublina przez Hrubieszów do Łucka. Parę dni później wyjechał za granicę kraju¹⁴.

Kolejna wizyta Prymasa w Siedlcach miała miejsce już po zakończeniu wojny, we wrześniu 1945 r., kiedy to powracając z Łomży do Siedlec, wstąpił do Sokołowa Podlaskiego. Tam też przenocował z 5 na 6 września wśród wychowanków i kadry zakładu XX. Salezjanów. Opowiadał im o swoich przeżyciach z czasu wojny¹⁵.

6 września 1945 roku Prymas Hlond prywatnie odwiedził Siedlce. Świadek tej wizyty wspominał: „Dziś cisza, porozwalane domy, puste place, ciemne oczodoły kamienic milczącym spojrzeniem opowiadają Prymasowi gehennę dni wrześniowych, a potem roku 1944-go. Pokaleczona i strzaskana katedra siedlecka i podziurawione pociskami straszego boju o Siedlce jej wieże sterczą i płaczą. Prymas pyta o wszystkie szczegóły lat sześcioletniego, o całokształt życia religijnego na Podlasiu, o tych którzy zginęli w obozach lub [zostali] rozstrzelani za Ojczyznę, o młodzież, o szkolnictwo, o rozpęd bezbożnictwa i sekciarstwa. Prymas słuchał, pocieszał...”¹⁶ Mówił o swych przeżyciach wojennych i planach na przyszłość.

Warto zaznaczyć, że Prymas Hlond nie tylko bywał w Diecezji Siedleckiej ale też 30 czerwca 1946 r. konsekrował w kościele farnym w Białymstoku biskupa ordynariusza siedleckiego Ignacego Świrskiego¹⁷, mia-

¹³ Cyt za: *Pisma drukowane kard. Augusta Hlonda z czasów wojny* zamieszczone na stronie internetowej: www.wsdsc.poznan.pl/ahlond/druki/wojna/swojna.htm.

¹⁴ Abp. A. Baraniak, op. cit., s. 171.

¹⁵ Ks. B. K., op. cit., s. 222.

¹⁶ Ibidem.

¹⁷ Ks. J. R. [Julian Ryster], *Konsekracja J. E. Arcypasterza Podlaskiego*, „WDP”, 1946, nr 4-9, s. 26-29.

nowanego biskupem przez Piusa XII w dnia 12 kwietnia 1946 r.¹⁸

Kolejną okazją do odwiedzenia Siedlec była konsekracja biskupa pomocniczego Diecezji Siedleckiej. 19 stycznia 1948 r. papież mianował ks. dr. Mariana Jankowskiego, Rektora Wyższego Seminarium Duchownego w Siedlcach, Biskupem Sufraganem Podlaskim¹⁹. 17 kwietnia, przed godziną 18.00, Prymas przyjechał samochodem z Warszawy. Siedlczanie oczekiwali Prymasa na granicy miasta w Iganiach. Społeczeństwo miasta sprawiło Prymasowi ogromną owację. Dostojnego gościa przywitał ordynariusz diecezji, ks. bp dr Ignacy Świrski. Po chwili Prymas ukazał się na balkonie domu biskupiego, skąd przemówił do licznie zgromadzonych wiernych. Balkony i okna domów w mieście udekorowano odświętnie. Wszędzie widać było kolorowe dywany, wieńce, kwiaty, obrazy religijne, powiewające sztandary, chorągwie papieskie i narodowe. Cechy rzemieślnicze i kolejarze utworzyli straż porządkową, wyróżniającą się z tłumu biało-żółtymi opaskami. Z całej diecezji przybyły delegacje mieszkańców ze sztandarami²⁰.

W niedzielę 18 kwietnia 1948 r. odbyła się w katedrze siedleckiej uroczysta konsekracja biskupa sufragana. O godz. 11-ej, w uroczystym nastroju, procesjonalnie, w asyście pięciu biskupów, delegacji KUL z Rektorem ks. A. Słonkowskim, członków obu kapituł: Katedralnej Siedleckiej i Kolegiackiej Janowskiej, delegacji i przedstawicieli innych diecezji, przy udziale licznie zgromadzonego duchowieństwa diecezjalnego i wiernych, przeprowadzono Prymasa do katedry. Współkonsekratorami byli biskupi: Stefan Wyszyński z Lublina i Michał Klepacz z Łodzi²¹. Po dwugodzinnym obrzędzie konsekracyjnym w katedrze, Dostojni Goście, wraz z nowym biskupem przeszli w procesjonalnym pochodzie do domu biskupiego. Wówczas to „rozwinął się pochód różnobarwnych sztandarów, chorągwi, feretronów, harcerskiej młodzieży, dziatwy szkolnej i małych dziewczątek w bieli, duchowieństwa świeckiego i zakonnego, wielkich mas ludu wiernego”²². Prymas, wsłuchany w wołania tłumu: „Niech żyje”, „Niech żyje katolicka Polska”, „Niech żyje Episkopat Polski” powiedział „Nie zginęłaś Polsko, nie zginęłaś mimo burz, piorunów, wrogiej nawałnicy, mimo wywózek i pieców krematoryjnych. Żyjesz ma Ukochana Polsko Katolicka! Nie zginęli-

¹⁸ ADS, AO, Akta ks. bp. Ignacego Świrskiego, Lit. Ś, Dział I, Nr porz. 1, t. I, *Bulla nominacyjna*, brak numeracji kart.

¹⁹ ADS, Akta Osobowe, ks. bp. Mariana Jankowskiego, Lit. J, Dział I, Nr porz. 633, t. I, k. 92, 95.

²⁰ ADS, AO, ks. bp. Mariana Jankowskiego, *Program uroczystości konsekracji J. E. Biskupa M. Jankowskiego w Katedrze siedleckiej dnia 18 kwietnia 1948 r.*, k. 98. Zob. też Ks. H. Majewski, *Konsekracja J. E. ks. Biskupa dr Mariana Jankowskiego „WDP”*, 1948, nr 4-7, s. 104.

²¹ Ks. H. Majewski, op. cit. s. 104-106.

²² Ks. B. K., op. cit., s. 224-225.

śmy, trwamy, pielęgnujemy prawdę chrześcijańską, Chrystusa chorągiew trzymamy”²³. Po godz. 16-tej, Prymas odjechał samochodem do Warszawy. Pożegnał wówczas Podlasie na zawsze. Pół roku później, w piątek 22 października umarł.

Biskup Ignacy Świrski na wieść o śmierci Prymasa zarządził, aby we wszystkich kościołach Diecezji Siedleckiej odprawiono nabożeństwa żałobne ze Mszą św. za spokój wieczny śp. Prymasa Polski.

Symboliczny pogrzeb Prymasa miał miejsce w katedrze siedleckiej 25 października. O godzinie 9-ej rano odprawiono tu nabożeństwo żałobne, za duszę Prymasa, celebrowane przez bp Mariana Jankowskiego. „Na katafalku, okrytym purpurowym całunem, ustawiono symboliczną trumnę [...] Umieszczono [na niej] herb z napisem: „Da mihi animas, cetera tolle”, oraz wstęgi, na których wypisano ostatnie przedśmiertne słowa Prymasa: „Teraz już nie mam żadnych zaległych rachunków... Odchodzę z radością”. Na innej: „Pracowałem dla Chrystusa i dla Polski”. Przy symbolicznej trumnie stał pochylony pastor, oraz dwa skrzyżowane sztandary: papieski i narodowy. Na trumnie położono mszał i mitrę biskupią. Z boku zaś ustawiono białe chryzantemy²⁴.

26 października odbył się w Warszawie uroczysty pogrzeb Prymasa Polski kardynała Augusta Hlonda. Z Diecezji Podlaskiej wzięło w nim udział kilkudziesięciu kapłanów i liczne rzesze wiernych..

---

²³ Ibidem, s. 225.

²⁴ Ibidem, s. 214-215.